

Demeter József

Betyár költő

Szabó Bogár Imre halálára

*„Hunyorogva bámulnánk a lemenő napba
két visszanyesett szárnyú mihaszna
költő a szívünk mint a söröző ajtaja nyitva
beleröppen öröm lepkéje bánat darazsa
és lesz egy pillanat mely éppúgy elillan
mint a többi de el nem múlik soha”*
(Fecske Csaba)

A költő véges élete örök pillanat...

Későn fekszik, korán kel, főleg, amikor a telehold besüt az ablakán. Misztikus fényvel kelti életre a vers egy-két sorát. Van, amikor a Születendő már teljes egész-ként benne tükröződik, mint! A népdalban a fésülködő lány -- éji napunk föl-dig érő, szőke sugaraiban. Fényhajfonatában. Befelé rímelő csillagok csöndjében. Foszforeszkálósan. Csupa tükör a világ. Ilyenkor. Múzsaközelen, hisz!

Versfeltámadás léssen.

Ámítja magát minden költő bizodalmasan, gondolván, hogyha!

Nem előbb.

Utóbb.

Post mortem.

Nem véletlenül vette föl tehát költőként a Bogár nevet – a magyar puszták Bo-gár Imrétől, és lett belőle: Szabó Bogár Imre.

Betyárként bújdokolt a magyar irodalom Pusztájában. Minő „hajdúk” elől?! Nem is a válasz a lényeg, inkább az, hogy!

Egyenes gerinccel bújdokolt. Nem álarcosan. A Hortobágyról Miskolcra. Is. Az ő térde sem hajlott meg a „hatóságok” előtt. Ó, ízületek, térdzületek, betyárízü-letek, mert! Betyár maradt. Költő betyár. Betyár költő. Konok fajta, nem puhány, nem gyurmaféle.

„Vagyok, mint minden ember: fenség.” Nem megalkuvó, nagybetűs: Em-ber. Persze, nem Észak-fok, nem titok, nem idegenség, hanem! Igaz költőbarát, de nem siker-kunyerálós. Szilárd jellem. Fel-felhúzott ínnyel vitatkozott, főleg poharazgatások idején. Talán túl szilárdan is, ami esetenként makacsságnak tet-szett. Vagy az is volt. Súlyos teher ilyenkor az élet. Döcögösebbek a napok. Ton-násabb a gravitáció. Szigorú ítések szűk köreibben. Telehold alatt is. Kegyetlen

jóság, hogy költőként több volt, mint amennyit elismertek, elismertem belőle. Mea culpa!

Nehezen lehetett kijönni vele. Nem engedett a '48-ból. Amikor igen, akkor is Bogárimrésen. Makacsságáért, önfejűségéért meg-megfedtem, de! Határozott keménysége, somfaszívóssága tiszteletet követelt. Őszinte szellemiárfolyamú barát volt. Megbízható – majmoló világunk divatos létbizonytalanságainak mesterséges berkeiben. Délceg volt. Büszke fejtartású, de!

Tisztelettudó és -adó. Lényét makacs szelídség jellemezte, mégha ellentmondásosnak tetszik is eme párosítás, lévén, hogy így illik Szabó Bogár Imre emberi páratlanságára. Mindez. Tetőtől talpig.

Imre, Imre, Szabó Bogár Imre,
Verseidet miért írod a csillagos égre.
„Átvérzik a Mindenség”, mint! holdfény
A gézen...
Gyászos napszentület virrad –
Szív tekintetében.

Imre, Imre, Szabó Bogár Imre,
Verseidet véd e-mail-ben a csillagos égre –
Jussként – nekünk, halálodban, érted.

Nyugodjunk békében, mondd, hol, mikor,
Meddig, kiért, és! Mivégett. Ámen?

Fekete lyukat hord verseidből a
Fény hiánya beteg jaj-tekénkre.
Sötétedik a világ, uraim. Jó reggelt!

Nyugodj békében hát, Betyár Szabó Bogár Imre!

Szűk Balázs

Jancsó feltámadt

Aki meghalt, annak hírét költik. De ő nem halt meg, hiszen egyik utolsó groteszk blóddlijében (*Ede megevé ebédem*, 2006) még fel is támasztotta önmagát, de már korábban is játszadozott a saját halállal, hófehér ruhában egy kerti medencében lebegve (*Nekem lámpást adott kezembe az Úr Pesten*, 1998). Mondták prófétának, de inkább münchauseni fájdalmas –nevető bohóc volt, aki mindig tudott újra kezdeni és egyre keserűbbeket mondani a történelmi és emberi semmiről. Szinte mindig „eszmedrámákat” forgatott a hatalom technikanizált-apokaliptikus (*Szegénylegények*, *Fényes szelek*, *Technika és rítus*, *Szörnyek évadja*) vagy groteszk-abszurd rítusairól (*Nekem lámpást adott kezembe az Úr Pesten*; *Kelj fel komám, ne aludjál*; *Oda az igazság!*) Mindig a fiatalok érdekelték, akik persze valamilyen módon szembeszálltak a zsarnoki rendszerekkel: vitáztak, daloltak, zenéltek, táncoltak, összefonódtak, szeretkeztek a történelmi kataklizmák ellenében (*Csillagosok, katonák*; *Magánbűnök, közerkölcsök*; *Még kér a nép*; *Szerelmem*, *Elektra*; *Szörnyek évadja*; *Kék Duna keringő*; *Utolsó vacsora az Arabs Szürkénél*).

A *Szegénylegények* (1965) című remekművétől kezdve teljesen eltüntette a klaszrikus értelemben vett kísérőzenét, ezek szerepét a pontos, dramaturgiailag elhelyezett, többnyire a filmben valóban megszólaló dalok és zenei kísérek, zörejek vették át. Filmjeiben a szigorú geometriát és a történelmi kötött-koreografált táncokat felváltotta a mellérendelő epizodikusság, s így egyre több lett aktuálisan mixelt zenei vendégszöveg (Lovasi András/Kispál és a Borz, Sub Bass Monster, Burai Árpád és a Lyuhász Lyácint Bt., Burzsoá Nyugdíjasok, Belga, Lagzi Lajcsi, Ivanovici-Szécsi, Sebő Ferenc, Szászcsávás Band, Ferenczy György stb.), amelyek olyan jól kifejezték egy magatehetetlen kor szent-emelkedett és profán-szürreális birkózását.

Debrecenbe megújulni jött, vagy ő újította meg Debrecent. Mert izgatottan a fiatalokra figyelt, s a fiatalok mindig találtak valami különöset, valami igazat benne. Ezek röpké idők voltak, de szelleme ekkor ide költözött. Csengey Dénes drámai burleszkét, a *Cellát* (1983), Szíki Károly-villódzó-protestáló Villon-alakításában szinte titokban rendezte az KLTE egyik klubjában (1984). Később a *Szörnyek évadjában* (1987) Csengey egyike lett a filmbeli professzor tanítványainak. A hőstelenítő Kapa-Pepe sorozat antizenei világára (*Anyád! A szúnyogok*, 1999.; *Vacsora az Arabs Szürkénél*, 2000) is itt lelt a fekete bőrkabátos/hegesztőszemüveges Burai Árpád és a Lyuhász Lyácint Bt. nyers, iparzenés hangzásvilágában. Az 1989-ben alakult, Pszichokinetikus Ipari és Mezőgazdasági Tánczenét játszó, 8-12 fős „légvédelmi brigád” a hagyományos gitárfelálláson kívül zajkeltő instrumentu-

mokat is használt bő fantáziával (centrifuga, mosógép, vashordó, fémtányér, lemezjátszó, „hang-térkép”, fúrógép, flex, lyukasztó, reszelő-ráspoly). Az Anyád! A szűnyogok felvezető képsoraiban a mozdonyforgató előtti ködben készülődnek a koncertre. Később ugyanitt énekelnek el egy vad retrót: Szécsi Pál „Egy szál hangvirág” slágerét, alaposan kifordítva. Emlékezetes ugyanebben az opusban, amikor a daru felemelkedik a gellérthegyi Szabadság szobor üres-megpattogzott szeméig, s a Rákóczi induló helyett a „Vakpali, vakpali mindent lát...” dalparódia józanít ki minket. De a zenészek ott ülnek, állnak, hevernek, és a falnak támaszkodnak a leégett Budapesti Sportcsarnok egyik irtóztató hosszú folyosóján. Sőt a Lyuhász Lyácint Bt. 8 tagja átköltözik – bumfordi fürdőnadrágos bandatagokká lezüllyedve – Hajdu Szabolcs debütáló *Macerás ügyek* (2001) filmjébe is. S e film középpontjában a színházi bemutatóra érkező híres fővárosi rendező, Jancsó Miklós áll, akiről állandóan beszélnek, de csak egyetlen röpké pillanatra látjuk, a függöny mögül kukucskáló gyerekek szemszögéből, aki a nézőtérre érkezik egy „riporter” társaságában. Második találkozása Mikepércsen a fiatal középiskolás Lorca-színésznővel szintén meghiúsul.

E sorok írója (werknaplója anyagának gyűjtése közben) fiával jelen volt az imént említett jelenet forgatásán a szépségessé varázsolt Békás-tó lampionerdejében. Eredetileg én egy kérdező riporter lettem volna, aki kicsit szemtelenül faggatja a Mestert inkognitóban érkezéséről. Mi tehát Jancsóval egy álbeszélgetést folytattunk a nézőtérén, amit a kamera a mi tudomásunk szerint folyamatosan vett. De utólag ez a félpercnyi anyag mint a Jancsó-mítoszt nem segítő fölösleges töltelék, kimaradt a filmszövegből. Így Jancsó és én talán 5-6 másodpercre látszunk a vendéget fogadó Gelányi József színész társaságában. A *Macerás ügyek* egyetlen 30 perces werkfilmjét én készítettem, ami a mai napig (pénz és érdeklődés hiánya miatt) vágatlanul van a birtokomban, s várja, hogy felébredjen „csipkerózsika álmából”.

Egy ún. werknaplót (a mai napig kiadatlan) is készítettem a legfontosabb stábotagokkal. 2000 júniusában, a 16. forgatási napon volt lehetőségem egy rövidebb interjút kérnem Jancsó Miklós epizód szereplőtől. A beszélgetés teljes anyagát átadtam Hajdu Szabolcsnak, aki azt jóhiszeműen felajánlotta a Pesti est 2001-es 33-as különszámának. A főszerkesztő, Galambos Attila és a szerkesztő, Varga Balázs azonban úgy kezelték a szöveget, mint akinek nincs szerzője, pontosabban Jancsó Miklós az, holott a filmről szóló kritikák mindegyik részletének a végén fel volt tüntetve a szellemi tulajdonosok neve (Báron, Schubert, Bikácsy, Stöhr). Íme a részlet, amely arról tanúskodik, hogy Jancsó Miklós mennyire féltő figyelemmel kísérte a tehetséges fiatal filmeseket, különösen a debreceni Hajdu Szabolcsot:

„...van benne valami mágikus. Valami olyasmi, ami a valóságon túl emelkedik. Szóval úgy hat, mintha valóság lenne, de mégsem az. Majdnem olyan, mintha

valami furcsa irodalmat olvasnék. A kép hordozza ezt a furcsa mágikusságot, meg ahogy a képet használja, a furcsa, lélegzetszerűen lüktető montázsokat. Mintha Fellinit látnék. Angyali szürrealizmus. Szabolcs arról beszél, hogy lehet megnyugtató a világban levőket. Erre nem vállalkozik ma senki: nemcsak itthon, más országokban sem, vagy alig.”

Jancsó feltámadt. Nekem egészen biztosan. Az előző történet már kibogozhatatlanul kettőnké, visszazökkentve a történelmi időt az igazmondás kerékvágásába, mint ahogy Kapa és Pepe helyrebillentette az elrontott történelmet a *Mohácsi vész* (2004) megérdemelt időutazásában.